

บทบาทของสามเณร

ก. บทบาทของสามเณรต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

ตามสภาพความเป็นจริงแล้ว สามเณรจัดว่าเป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และสังคมเคียงมาเคียงไต่กับภิกษุบริษัท และบริษัทเหล่าอื่นตลอดมาทุกยุคทุกสมัย ความเจริญก้าวหน้าและการดำรงมั่นของพระพุทธศาสนาที่เป็นมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน หรือแม้กระทั่งความเจริญหรือเสื่อมของศาสนาในอนาคต สามเณรก็จำเป็นมีบทบาทร่วมรับผิดชอบกับภิกษุบริษัทอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ทั้งนี้ควบเหตุผลหลายประการ

1) การครองเพศอย่างเดียวกับภิกษุ การที่สามเณรครองบรรพชิตเพศเช่นเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันกับพระภิกษุนั้น ทำให้ศาสนิกชนซึ่งมีใจนับถือ ไม่รู้ซึ่งถึงข้อแตกต่างก็มักจะมองอย่างรวม ๆ กันไป มีส่วนที่จะทำให้เกิดความเสื่อมเสีย หรือเป็นที่เจริญศรัทธาแก่ประชาชน ผู้พบเห็นได้เท่าเทียมกัน

สามเณรจึงจำต้องสังวรในสิกขาบทวินัยและอาจารย์ ในส่วนที่เป็นของพระภิกษุ ควบอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันข้อครหาและความเสียหายที่จะพึงบังเกิดขึ้นแก่พระศาสนาเป็นการส่วนรวม

2) การเผยแผ่คำสั่งสอน การประกาศหลักธรรมคำสั่งสอน หรือบทบาทในการสร้างศรัทธาความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นกับประชาชนผู้สนใจ สามเณรจะมีบทบาทตามที่ตนได้รับมอบหมายหรืออาราธนาขึ้นในกรณีของสามเณรสามัญ ซึ่งประกาศธรรมมีสวณะควบนำเสียงอันไพเราะ กล่าวบทพาดะเหมือนจะย้งนำในอากาศให้ตกลง¹

1. มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, สมุทฺปนฺนํ สุตตโม ภาโก. พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, 2493) หน้า 153

อนึ่ง สามเนรทวารลิตสตะ¹ ซึ่งมีปกติกถาไว้ให้พระแทกทายกทายิกายูททำบุญถวายบท
 อนุโมทนา 2 บทว่า "สุชิตา โทถ, ทูชชา มุจจถ" ความว่า "จงมีความสุข และพ้นจาก
 ความทุกข์เด็ก" เมื่อคองการประกาศเกียรติคุณของสามเนรทวมกลางบริษัททั้งหลาย โดย
 เฉพาะแก่ศาสนิกชนที่เลื่อมใสรักใคร่และให้ความอุปถัมภ์แก่สามเนรอยู่แล้ว พระสารีบุตรจึง
 สั่งให้สามเนรแสดงธรรมขยายความ คำที่เคยกล่าวอนุโมทนา 2 บท ทว่า "จงมีความสุข
 จงพ้นจากทุกข์" ซึ่งเคยกล่าวเสมอ สามเนรรับคำแล้วขึ้นสู่ธรรมาสัน อีกเหตุผลจากพระ
 ไตรปิฎก จำแนกชั้นธ ชาติ อายชนะ และโพธิมีกขิยธรรม เนนในประเด็นที่ว่าความสุขยอม
 มีแก่บุรุษพระอรหันต์ พระอรหันต์ทั้งหลายยอมพ้นจากความทุกข์ มีชาติเป็นต้น แล้วจบลงด้วย
 สรภัญญะ ซึ่งมีผลทำให้ประชาชนได้บรรลุธรรมมาก ไม่แพ้การแสดงธรรมของพระอรหันต์สาวก
 ผู้ใหญ่องคณัน ๆ

3) การศึกษาพระธรรมวินัย ในค่านการศึกษาอบรมพระธรรมวินัยจะถืออนุโลม
 ตามอย่างพระภิกษุทั้งหมด หรือถ้าจะว่ากันจริง ๆ แล้วก็ไม่เคยปรากฏว่า การศึกษาพระ
 ธรรมวินัย เพื่อให้เกิดความแตกฉานในพระไตรปิฎก หรือเพื่อให้บรรลุมรรคผลนิพพานของสาม
 เนร ได้แยกไวต่างหากจากพระภิกษุ แม้การศึกษาพระปริยัติธรรมตามหลักสูตรการศึกษาของ
 คณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้ ก็เช่นเดียวกัน มิได้มีข้อกีดกันหรือหวงห้ามในแนวทางการศึกษา
 เล่าเรียนสำหรับสามเนรแต่ประการใด จึงปรากฏว่า สามเนรสามารถสอบไล่ได้เปรียญธรรม
 9 ประโยค ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน²

เพื่อให้สามารถมองเห็นบทบาทของสามเนรในแง่มุมต่าง ๆ โดยชัดแจ้ง ตั้งแต่
 สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน จึงขอยกเอาบทบาทที่เด่น ๆ พร้อมตัวอย่างบุคคลมาแสดงไว้ตาม
 ลำดับยุคสมัยดังต่อไปนี้.—

1. มหามกุฏราชวิทยาลัย, สมมปทูลุรกถาย คติโย ภาโก. พิมพ์ครั้งที่ 18
 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2503) หน้า 190 - 191

2. ดู ภาคผนวก ว่าด้วยหลักสูตรการศึกษาคณะสงฆ์ไทย

1. สามเณรในสมัยพุทธกาล

1) บทบาทในฐานะผู้มีคุณธรรม สามเณรไม่ปรากฏชื่อในเรื่องพระคริสต์เถระ ชาวเมืองโกสัมพี ปรากฏว่าตอนที่สามเณรเข้ามาบวชนั้นอายุเพิ่งจะ 7 ขวบ บรรลุพระอรหัตตคณพระองค์ปฐมฉายขณะเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นระยะทางไกลมาก ต้องรอนแรมในระหว่างทางหลายคืน วันหนึ่งขณะจกที่พักให้พระอุปัชฌาย์ ก็ปรากฏว่าเป็นเวลามืดพอดี ไม่สามารถจัดที่พักรับนอนเพื่อตัวเองได้ พระอุปัชฌาย์จึงอนุญาตให้นอนในท้องของทาน แต่เพื่อป้องกันมิให้พระอุปัชฌาย์ต้องสทไสยาบัติ สามเณรจึงไม่ยอมนอน คงปล่อยให้เวลาผ่านไปด้วยอิริยาบถนั่ง กระทั่งเวลาใกล้รุ่ง พระอุปัชฌาย์ทนชั้นต้องการจะไล่ให้สามเณรออกไปจากห้องเพื่อให้ตัวท่านเองพ้นจากอาบัติ จึงหยิบทัพพาคไปทีเสื้อของสามเณรปรากฏว่า หางทัพพกระหม่นยศาข้างหนึ่งของสามเณรแตก ความเจ็บปวดนั้นแม้จะมีโลกลาวไว้ ก็มันใจต้องมีแน่ แต่เนื่องจากสามเณร เป็นพระอรหันต์ ความอดกลั้นในทุกขเวทนามีมาก แทนที่จะโกรธเคืองหรือแจ้งเรื่องราวให้ทราบ กลับเอามือปิดตาเดินออกนอกห้องไปด้วยอาการอันสงบ ทั้งนี้เพราะไม่ต้องการจะให้พระอุปัชฌาย์ต้องเสียใจ และเป็นกังวล

ยิ่งไปกว่านั้นสามเณรยังประกอบกิจวัตรต่าง ๆ เช่นกวาดเก็บเสนาสนะ ทำความสะอาดห้องน้ำ ห้องส้วม เติรมนน้ำดื่ม น้ำใจ สำหรับพระอุปัชฌาย์ไว้พร้อม จนกระทั่งเมื่อน้ำไม้ชำระพื้นเข้าไปดว้ยควบมือข้างเดียว และถูกพระอุปัชฌาย์ตำหนิว่า ซาตามารยาท สามเณรจึงได้เรียบเรื่องราวทั้งหมดกับพระอุปัชฌาย์ ซึ่งเมื่อนานทราบแล้ว ถึงกับกราบขออภัยโทษจากสามเณร ซึ่งมีอายุเพียง 7 ขวบ และสามเณรก็ได้ปล่อยใจให้ท่านเบาใจ โดยประการต่างๆ อันแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมอย่างสูงยิ่ง

เรื่องของสามเณรธัมมคคฤหีรับปากกับโจรว่าจะไม่บอกการประชุมเพื่อดักปล้นฆ่าคนเดินทางคราวที่พระสังกัจฉเถระส่งไปสอบถามเกี่ยวกับอายุของคนที่บ้านโฆมบีคามารดา เพื่อจะจัดการเรื่องการอุปสมบทให้ถูกต้องตามพุทธานุญาต เมื่อสามเณรพบบีคามารดาในระหว่างทางก็ได้บอกเรื่องราวที่

1. มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ชุมนุมวิทยุรถถาย จตุตถ ภาโค. พิมพ์ครั้งที่ 14 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2496) หน้า 73 - 74
2. เรื่องเดียวกัน หน้า 133 - 134

ตัวท่านเองถูกโจรจับ และปล่อยตัวมาอย่างมีเงื่อนไข ซึ่งเป็นเหตุให้โยมบิคารมารดาถูกโจรจับตัว และโคบนร่าพัน คักพอสามแฉกความเสียวใจว่า ไปรู้เห็นเป็นใจกับพวกโจร ซึ่งเมื่อโจรโคทรายถึงความจริงว่า คนที่สามแฉกไม่ได้บอกเรื่องราวเกี่ยวกับตนตามที่รับปากไว้นั้น แท้จริงเป็นพ่อแม่ของสามแฉกเอง เป็นเหตุให้โจรทั้งหมดเกิดความละอายใจและได้เอมใส่ในคุณธรรมของสามแฉกจนถึงขั้นขอบรรพชา ซึ่งสามแฉกก็ได้จัดการให้ตามความประสงค์

2) บทบาทในฐานะผู้มีปัญญา มีสามแฉกหลายรูปที่ประสบความสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในขณะที่กำลังปลงผม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่สูงส่ง เช่น สามแฉกสังกัจจาย สามแฉกสมุณนะ สามแฉกในเรื่องพระคัสสเถระ ชาวเมืองโกสัมพี เป็นต้น อนึ่ง เพื่อแสดงความฉลาดและการใช้วิจารณญาณเชิงตรรกวิทยา ผู้วิจัยขอยกเอาเรื่องสามแฉกบัตติคเป็นตัวอย่างในกรณีนี้

สามแฉกบัตติค เกิดในตระกูลพรหมณ์ซึ่งเป็นอุปัฏฐากของพระสารีบุตร เมื่อกำลังอยู่ในครมณัน มีเหตุการณ์ซึ่งถือว่าเป็นนิมิตประหลาดเกิดขึ้น คือบรรดาคณินเฒ่าที่เคียงเงาเสลา กลับกลายเป็นคนเฉลียวฉลาดขึ้นมาอย่างผิดสังเกต ซึ่งเหตุการณ์นี้เป็นสาเหตุให้ท่านถูกตั้งชื่อว่า "บัตติค" ในเวลาต่อมา

ลักษณะและวิธีบรรพชาก็เป็นเช่นเดียวกับสามแฉกองค์อื่น ๆ มีข้อแตกต่างตรงที่ไม่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในขณะที่ปลงผม พ่อแม่ญาติพี่น้องจึงฉลองบรรพชาถึง 7 วัน ในวันที่ 8 จะต้องออกมิตถาบาทพร้อมกับพระอุปัฏฐาย ซึ่งระยะทางสู่มหามณฑลของนางและบุคคลหลายอาชีพ เช่น คนทำธนู ซึ่งมีวิธีการทำโดยกองเหลา นำมาลนไฟแล้วค้ำให้ตรง คนฉากไม้เพื่อทำงอนไถ คนชกเหมืองเพื่อชักน้ำเข้านา สามแฉกได้เกิดขอสงฆ์จึงซักถามพระอุปัฏฐายว่า เขาทำอะไร ของเหลานั้นมีจิตใจหรือไม่ พระอุปัฏฐายก็ได้ตอบคำถามนั้นทุกข้อ ซึ่งเมื่อสามแฉกได้ฟังแล้วก็น้อมเข้ามา คิดเหมือนจะสอนตัวเองว่า สิ่งเหล่านี้ไม่มีชีวิต ไม่มีจิตใจ แต่ตนก็สามารถทำให้ตรง ทำให้อำนวยความสะดวกได้ตามประสงค์ โฉนเราซึ่งมีชีวิตและจิตใจ จะบังคับตัวเอง บำเพ็ญสมณธรรมไม่ได้¹

1. เรื่องเดียวกัน หน้า 33 - 39

และเมื่อคิดถึงนั้น จึงได้ถวายบวการัตนินให้พระอุปัชฌาย์แล้วขออนุญาตกลับวัดก่อน เพื่อจะ
บำเพ็ญสมณธรรม ซึ่งในที่สุด สามารถบรรลุนิพพานได้ในขณะที่ พระอุปัชฌาย์กลับจากบิณฑบาต
และมาตอบปัญหา 4 ข้อ ที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาคักทางเพื่อตรัสถามเป็นการถ่วงเวลาที่หน้ากฎ
ที่พิงของสามเณรนั่นเอง

อนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานท้ายชข้ออุปสมบทแก่สามเณรโสปากะ โดยการตรัส
ถามปัญหาต่าง ๆ เช่นว่า หนึ่งไม่มีสองคืออะไร สองไม่มีสามคืออะไร เป็นต้น ที่เรียกว่า
สามเณรปัญหามีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 10 ข้อ¹ ปรากฏว่า สามเณรสามารถตอบปัญหาได้ทุกข้อ
เป็นที่พอพระทัย เมื่อประสงค์จะประกาศเกียรติคุณของสามเณรให้ปรากฏ จึงทรงประทาน
ท้ายชข้ออุปสมบทให้แก่เธอ² ตามที่กล่าวแล้ว

3) บทบาทของสามเณรในฐานะผู้มีอิทธิปาฏิหาริย์ เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ หรือการ
แสดงฤทธิ์เดชต่าง ๆ แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ แต่ก็เรื่องที่มีกันได้ขึ้น และมีปรากฏ
ในคัมภีร์ของทุกศาสนา ทั้งยังจะต้องยอมรับในความเป็นไปได้ของอิทธิปาฏิหาริย์เหล่านั้นหรือ
อย่างน้อยก็ยอมรับว่ามีปาฏิหาริย์และวิธีการสั่งสอนของศาสนา และก็ไม่เป็นการฉลาดเลยที่ใคร ๆ
จะควานปฏิเสธในสิ่งที่ตัวเองไม่รู้ หรือไม่เข้าใจ

คัมภีร์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในอรรถกถาสมัยหลังได้พูดถึงเอาไว้
อย่างชัดเจนในขมกปาฏิหาริย์ เริ่มด้วยพระปิณฑกาทวาระแสดงปาฏิหาริย์ เหาะไปเอาบาตร
ไม้จันทน์แดงที่เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ทำเอาไว้ พระพุทธเจ้าสั่งให้ทำลายบาตร ทรงคำหิ
และบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุและบริษัททุกเหล่าแสดงอิทธิปาฏิหาริย์³ ซึ่งเป็นเหตุให้เหล่าเดียรถีย์
ได้โอกาสที่จะแสดงฤทธิ์ขมขุมภิกษุสงฆ์ อวดชาวบ้านเพื่อหวังลาภสักการะ

1. สยามรัฐสาร เถปิฎก. สตตนคปิฎก ขุททกนิกายสุต ขุททกปาโล. 25:13
2. เชา กิร สามเณร สอดทวาร ออุปสมบท ลภิสฺ, อพยฺจ สุมโน โสปากโก จาคิ.
3. มหาเมฏราชวิทยาลัย. ธัมมปทีจฺจกถา แปล. ภาค 6 หน้า 110 - 111

เมื่อพระเจ้าพิมพิสาร¹ ทรงนำความที่โศกสับจากการสนทนาของเหล่าเดียรถีย์
ชนกรามทูลให้ทรงทราบ พุทธบริษัททั้งหลายที่กำลังเฝ้าอยู่ทางพุทธช่ออาสน์ในการที่จะแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์หรือแข่งกับพวกเดียรถีย์ คือ

อุมาสิกา ชื่อ ชวณฺเฑ อุบาสก ชื่อ จุลลอนาถบิณฑิกะ สามเณร ชื่อ วิรา สามเณร
ชื่อ จุนทะ ภิกษุณี ชื่อ อุบลวณฺเฑา ภิกษุ ชื่อ โมคคัลลานะ²

แต่ทั้งหมดคนนั้นพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ ไม่อนุญาตให้ใครแสดง ครั้นอ้างว่าการ
แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เป็นภาระหน้าที่ของพระพุทธเจ้า จากนั้นจึงได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์ให้
เป็นที่ประจักษ์แก่มหาชนที่เรียกกันขมกปาฏิหาริย์³ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในหมู่มนุษย์

กรณีตัวอย่างในเรื่อง นอกจากสามเณรจุนทะ ซึ่งประกาศพุทธช่ออาสน์ที่จะแสดง
ปาฏิหาริย์ร่วมกับบริษัทอื่น ๆ แล้วก็มีสามเณรชื่อ สมณะ สัทธีวิหาริกของพระอนุรุทธเถระ
ตามทัณฑ์ถึงในเรื่องที่ว่าควยเหตุการณเขมาบรรพชาของสามเณร⁴

ปรากฏตามนัยอรรถกถาธรรมบทว่า ในคราวที่พระอนุรุทธเถระ พาสามเณรมา
เฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้เกิดอาพาธในระหว่างทาง จึงเป็นภาระของสามเณรที่จะต้องรักษา
พยาบาล เมื่อสอบถามอาการ ปรากฏว่าท่านเป็นโรคลมเสียดในท้องซึ่งเป็นโรคประจำของ
ท่าน วิธีที่จะรักษาให้หายคือจะต้องไปนำเอาน้ำจากสระอโนคาตมาดื่ม เมื่อสามเณรอาสา
ที่จะไปนำน้ำมาให้ ท่านได้แนะนำว่าที่สระอโนคาตมีพระยานาคชื่อ บันนกะ รู้จักกับท่านดี
ให้แจ้งความประสงค์อย่างซื่อท่านก็จะได้รับความสะดวก แต่เมื่อไปถึงเขาจริง ๆ กลับปรากฏ
ว่า พระยานาคไม่พอใจ และไม่ยอมให้นำน้ำแก่สามเณร จึงได้เกิดการต่อสู้กันขึ้น และในที่สุด
พระยานาคยอมแพ้ สามเณรจึงยืนในอากาศท่ามกลางเทพสันนิบาต แล้วกล่าวแก่พระยานาคว่า

1. เรื่องเดียวกัน หน้า 111
2. เรื่องเดียวกัน หน้า 118 - 123
3. เรื่องเดียวกัน หน้า 124
4. วิทยานิพนธ์ หน้า 11

คูกอน นาคราชผู้	ทรงพลัง
จึ่งเจ็บไสตสตั้มพัง	มรดออย
เรามากก็โดยหวัง	น้ำคัม นิคนา
เพื่อประกอบเกสัจจอย	เผื่อผู้มีพระคุณ

นาคราชจึงกล่าวตอบว่า

ข้าแต่พระเป็นเจ้า	สามเณร
กล้าเก่งสมศักดิ์เป็น	บุรุษแท้
วาจาประจักษ์เห็น	เราขอบ ใจนา
เชิญเถิดนำไปนม	มากนอย โดยประสงค ^๑

จากนั้นสามเณรก็ได้นำเอาน้ำจากสระอินคาตามาประกอบยาถวายพระอุปัชฌาย์
จนหายจากโรคาพยาธิทำให้ความเข้าใจกับพหูสูต นาค โดยมีพระอุปัชฌาย์ช่วยชี้แจง แล้ว
เดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับ ณ วัดบุพพาราม^๒ คอไป

๑. ดอคความของผู้นั้จับเอง จาก สมมปทลลฎกตา. ๘ : ๙๖ ความว่า
สนธิปารต ๑ ทวสงฆะ สามเณโร อากาเส รุชวา นาคราชานัน อาท

สุโณหิ เม นาคราช อุกคเตช มทพพล

เทหิ เม ปานินณฎุ เกสชชอนนหิ อากโคตติ.

อด นัน นาโค อาท

สามเณร สเจ ออดิ ทว วิถกมโปริสี

อภินนทามิ เต วาจิ หรสสุ ปานินัน มมาคิ.

๒. ฎุภาคณนวก ก.

เมื่อมาถึงพุทธสำนัก ภิกษุปลุชนเห็นยังเป็นผู้เป็นเด็ก นึกเอ็นดูจึงจับศีรษะเบาๆ คอบาง
 หน้าง พวกรวมทั้งพระภิกษุและเณรเห็นอย่างนั้น ไม่รู้สึกกระสัน อยากรจะสักบางหรือไร สมเด็จพระ
 มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นกิริยาอันไม่สมควรของภิกษุเหล่านั้น มีพระประสงค์ที่จะประกาศ
 เกียรติคุณของสามเณรให้ปรากฏ จึงรับสั่งให้พระอานนท์ใช้สามเณรไปเอาน้ำจากสระอินคาต
 มาล้างพระบาทพระอานนท์รับสนองพุทธโองการแล้วถามสามเณรที่ประชุมพร้อมกันอยู่ ณ ที่นั้น
 เป็นจำนวนมาก สามเณรชื่อนาสกหนึ่งเสียบ เพราะเข้าใจในพุทธประสงค์ สอนสามเณรที่เป็น
 ปลุชนต่างก็ปฏิเสธด้วยความขลาดกลัว เมื่อไล่เรียงตัวมาถึงสามเณรสุมนะ และทราบพระพุทธ
 ประสงค์ยกก่อนแล้ว จึงไต่ถามกราบทูลพระบาทของพระพุทธเจ้า ท่านองขอพระพุทธญาณดู
 แล้วหัวถึงหน้าขนาดใหญ่นางวิสาขามหาอุบาสิกาถวาย เทาะไปทางอากาศนำน้ำมาถวายในชั่ว
 เวลาเพียง เล็กน้อยท่ามกลางสายตาของภิกษุสามเณรจำนวนมาก

กล่าวกันว่า กิริยาเยี่ยงกรายกลางอากาศของสามเณรนั้นปรากฏตามสายตาของ
 ภูมิพิภพที่ลลิตสง่างามดุจฉายาหงส์ ¹

เมื่อสามเณรลงจากอากาศนำน้ำเข้าไปถวายพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงล้างพระบาท
 ด้วยน้ำที่สามเณรนำมาเป็นที่เรียบร้อย พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามท่านองปฏิสนธิ์ว่าสามเณร
 และในที่สุดได้ตรัสถามถึงอายุและไปรดประทานทายัชชอุปสมบทด้วยพระคำที่ว่า "สุมนะ ถา
 เชนัน เชอจ เป็นภิกษุ นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปเถิด" ²

4) บทบาทของสามเณรในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา มีสามเณรหลายองค์ที่ออก
 บวชจากตระกูลใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นเหตุใหญ่กว่าที่เกี่ยวของในตระกูล ซึ่งรักใคร่เอ็นดูในสาม-
 เณรอยู่แล้ว พวกนี้เลื่อมใส และหันมานับถือพระศาสนาเป็นจำนวนมาก เชนสามเณรมัตถิต
 สามเณรสชะ เป็นต้น จักว่าเป็นผู้มีส่วนทำให้พระศาสนามุ่งเรือง โดยการเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา
 นำคนที่เกี่ยวข้องของตนให้หันมานับถือพระศาสนา และโดยบรรลุผลมากน้อยตามอัธยา-
 ศัยแห่งตน

1. ปลต ภิกชเว สามเณรสล ลีชห์, อากาเส หัสราชา วิย โสภติ.

2. อถ นั สอถา .. "เคนหิ สุมน อชชโต ปฏฐายะ ภิกขุ โหหิติ วชวา

ทายชชอุปสมบทิ อทาสี. (1 - 2 ฃมมปทฎฐกถา 8 : 101)

กรณีตัวอย่าง ขอบกเอาเรื่องของสามเณรคิสสะ¹ สัทธีวิหาริกของพระสารีบุตร ซึ่ง
มีลักษณะในคานนเคนกว่าผู้อื่น เธอออกบรรพชาจากตระกูลมั่งคั่งตระกูลหนึ่งในนครสาวัตถี ใน
ขณะที่มีอายุเพียง 7 ขวบ ญาติในตระกูลมากมายช่วยกันจัดงานเลี้ยงฉลองบรรพชาถึง 7 วัน
7 คืน ด้วยภัตตาหารพิเศษ คือข้าวมธุปายาสชนิดชั้น พอถึงวันที่ 8 ซึ่งเป็นวันที่สามเณรจะต้อง
ออกบิณฑบาต ชาวเมืองสาวัตถีโคจรมาชวายเป็นการลวงหน้า จึงได้เตรียมการโฆษณาชักชวน
และนัดหมายประชาชนให้นำผ้าและอาหารมาถวายแก่สามเณร ผลปรากฏว่าสามเณรออกบิณฑ-
บาตเพียง 2 วัน ได้มีผู้มีศรัทธา เลื่อมใสนำอาหารและผ้ามาถวายเป็นจำนวนมาก และสาม-
เณรก็ได้ยอมถวายแก่พระภิกษุสงฆ์โดยทั่วกัน ทำให้สามเณรมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า บิณฑบาตหายก
คิสสะ

ครั้งหนึ่ง ในฤดูหนาว อากาศหนาวเย็นมาก ภิกษุหลายรูปทนไม่ไหวต้องผิงไฟ ซึ่ง
เป็นการละเมิดสิกขาบท² สามเณรเห็นแล้วตามถึงเหตุผล หรือยามที่จะเฝ้าห่มป้องกันความ
หนาว เพราะไม่มีผ้าไตรนำมาถวาย เมื่อทราบความจริงเช่นนั้น จึงได้ประกาศให้ภิกษุทั้ง
หลายที่งดการผิงไฟให้บอกตน

จากนั้น ได้นำภิกษุทั้งหมดเดินทางมุ่งหน้าสู่นครสาวัตถี เมื่อชาวเมืองตามเส้นทาง
ที่ผ่านไปทราบวัตถุประสงค์ประสงค์ของสามเณรก็ได้นำผ้ากัมพลมาถวายตลอดทาง บางคนเมื่อทราบว่า
สามเณรต้องการผ้ากัมพล จึงได้เอาผ้ากัมพลของตนซ่อนไว้ แต่พอมองเห็นสามเณร กลับเกิด
ความรู้สึกรักใคร่เสมือนหนึ่งเป็นลูกของตนเอง³ และได้นำผ้ากัมพลที่ซ่อนไว้มากถวายถึง 2 ผืน
และสามเณรได้ถวายแก่ภิกษุต่อไปจนครบทุกองค์. ตอนนี้นำให้สามเณรได้รับสมญานามเพิ่มขึ้น
อีกชื่อหนึ่งว่า กัมพลหายกคิสสะ

1. มหามกุฏราชวิทยาลัย. ธัมมปทฎกถา คติโย ภาค. พิมพ์ครั้งที่ 18
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2503) หน้า 180 - 197

2. "ภิกษุไม่เป็นไซ้ คิดไฟให้เป็นเปลวเองก็ดี ใช้ไฟผู้อื่นคิดก็ดี เพื่อจะผิง ต้อง
ปาจิตตีย์ คิดเพื่อผู้อื่น ไม่เป็นอาบัติ" (สุราปานวรรค สิกขาบทที่ 6 : นวโกวาท หน้า 16)

3. อาบถิกัสส สามเณร ทิสวาว ปุตฺตลีเนโท อุปฺปวชิ. สกถสรวรี สีเนเหน
ปริบุณฺเณ อโหสิ. (ธัมมปทฎกถา. 3 : 186.)

นับว่าเป็นผู้ที่โคทำคุณประโยชน์แก่พระศาสนาและสังคมในเวลานั้นเป็นอันมาก มีความสามารถเกินตัวจนยากที่จะหาใครเสมอเหมือน

อุชุกตมา ปรากฎาเวเด็ก ๆ ในตระกูลซึ่งเป็นญาติเป็นเพื่อนเล่นกันมาก่อน มักจะมาเยี่ยมและชวนคุย การจะไม่สนทนาปราศรัยเลยก็เป็นการเสียมารยาท ครั้นจะพูดมากและบอຍเขาก้เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญสมณธรรมในที่สุดได้ขออนุญาตจากพระอุปัชฌาย์หลวมเรนหนีไปอยู่ในป่าเพียงลำพัง ตลอดเส้นทางที่มานไปประชาชนจะให้ความอุปการะช่วยความรักใคร่เอ็นดูเสมอ เมื่อกำหนดที่พักได้แล้ว ประชาชนในละแวกใกล้เคียงก็ได้ประกาศเชิญชวนให้ทราบถึงการมาของสามเณรการทำบุญ การรักษาศีล 5 และอุโบสถศีลตามอัธยาศัยของตนด้วยความรักใคร่เอ็นดูในสามเณรเป็นพื้นฐาน

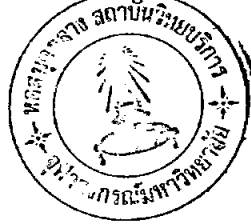
5) การเป็นต้นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบท

ศีล 227 ของภิกษุภิกษุณี ศีล 311 ของภิกษุภิกษุณี ศีล 10 ของสามเณรหรือกระทั้งศีล 5 ศีล 8 ของอุบาสกอุบาสิกาภิกษุณี บอຍเป็นเสมือนหนึ่งธรรมนูญการปกครอง ตนเองและหมู่คณะเป็นกติกาสังคมของพระสงฆ์ เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่กำหนดแนวทางควบคุมความประพฤติ และอาจารย์ในทางกาย วาจา ซึ่งจะทำให้ผู้ประพฤติเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสเหมือนอย่างที่อยู่ปศิสสมาณพ เลื่อมใสพระอัสสสิ 1 หรือพระเจ้าอโศกมหาราชเลื่อมใสโคโรธสามเณรมาแล้ว

ถ้าบอຍรับในความสัมพันธ์ของพระวินัย ศีลสิกขาบททั้งหลายว่ามีส่วนช่วยให้เกิดความเจริญมั่นคงแก่พระศาสนาตามที่กล่าวมา ก็ต้องบอຍรับในบทบาทของสามเณรในฐานะที่เป็นต้นเหตุให้เกิดการบัญญัติสิกขาบท ตัวอย่างในกรณีนี้คือสามเณรหุล ผู้เป็นต้นเหตุให้เกิดพุทธบัญญัติห้ามบรรพชชวอุปสมบทหมู่ที่มารดา บิดามีโคอนุญาต คั้งนั้นจึงมีธรรมเนียมการรักชอมอันตราบิกธรรมชวว่า "อนุญาตโคสิ มาตราบิตฺติ" ความว่า เธอได้รับอนุญาตจากบิดามารดาแล้วหรือ 2

1. มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธมฺมปทฺธรฺกถาย ปจฺจโม ภาค. พิมพ์ครั้งที่ 21 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514) หน้า 83

2. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมจฺเจม 3 พิมพ์ครั้งที่ 19 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521) หน้า 260.

อนึ่ง เมื่อคราวที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จไปกรุงโกสัมพี ประทับ ณ วัดพทริการาม ภิกษุโคบายอกแกสามเณรอาหุลเกี่ยวกับพุทธบัญญัติห้ามภิกษุนอนร่วมกับบ่อนุสัมบัน ในห้องในที่หนึ่งซึ่งเดียวกัน ให้สามเณรไปหาที่นอนเอาเอง เมื่อหาที่นอนอื่นไม่ได้ จึงไปนอน ในวัจจุกฎ รุงเขาพระผู้มีพระภาคทรงต้นบรมมแต่เขามักเสด็จไปวัจจุกฎ ทรงพระกาสะ (ไอหรือกระแอม) ให้พระสุรเสีบงคามธรรมเนียม สามเณรอาหุลกระแอมคอบและเมื่อทรง ทราบถึงสาเหตุจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุนอนร่วมกับบ่อนุสัมบันได้ 3 คืน จึงถ้าไม่มีข้อนี้ก็จะทำความ ลำบากให้แกสามเณรเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ยังมีกล่าวไว้ในลิกขาบทของภิกษุอีก เป็นบางแห่งคือ

- ในสุภยานวรรคที่ 6 ลิกขาบทที่ 9 ความว่า

"ภิกษุที่ปจิวรแก่ภิกษุหรือสามเณรแล้ว ผู้รับยังไม่ได้ออนนุงหมจีวรนั้น ต้องปจ-
จิตตีย์"¹

- ในสัปปาณวรรคที่ 7 ลิกขาบทที่ 10 ความว่า

"ภิกษุเกลี้ยกล่อมสามเณรที่ภิกษุอื่นให้ฉิบหายแล้ว เพราะโทษที่กล่าวคัดค้านพระ-
ธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ให้เป็นอุปรากก็ดี รวมกนก็ดี รวมนอนก็ดี ต้องปจจิตตีย์"²

2. บทบาทของสามเณรสมัยหลังพุทธกาล

ภายหลังพุทธปรินิพพาน 218 ปี³ ประวัติศาสตร์ได้บันทึกเหตุการณ์ที่สำคัญทาง พระพุทธศาสนาไว้อย่างหนึ่ง นั่นคือการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 3 แต่เหตุการณ์ ก่อนหน้านั้นได้มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องของพาคพิงถึงสามเณรอยู่หลายตอน ซึ่งล้วนแต่แสดงให้เห็น ถึงบทบาทของสามเณรที่มีต่อความมั่นคงของพระศาสนา รวมทั้งเหตุการณ์อื่น ๆ ที่ต่อเนื่อง

1. พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท. พิมพ์ครั้งที่ 69 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2520) หน้า 16
2. เรื่องเดียวกัน หน้า 17
3. มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ธรรมสมบัติ หมวดที่ 2 สังคีตสิกขา. พิมพ์ครั้งที่ 20 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2516) หน้า 77

ถัดจากการทำสังคายนา ครั้งที่ 3 ซึ่งถือว่าเป็นเหตุการณ์มาหลังพุทธปรินิพพานก็จะนำมากล่าวไว้ให้เห็นโดยลำดับคือ

1. สามเณรศิษสะ เป็นเด็กเกิดในตระกูลพราหมณ์มีใคนับถือพระพุทธศาสนา ชื่อโมคคัลลีสพราหมณ์ แต่ด้วยความพยายามของพระสิลควเถระ ซึ่งได้รับมอบหมายจากพระอรชิวสาวกส่วนใหญ่ใหม่หน้าหน้าเอาศิษสะกุมารจากตระกูลพราหมณ์คนนี้ไปบรรพชาให้ได้ ตามที่ไดกล่าวถึงไว้แล้วในหัวข้อที่ว่า ควบเหตุผลที่สามเณรเข้ามาบรรพชา พระเถระต้องใช้ความพยายามอยู่ถึง 7 ปี จึงสามารถเข้าถึงตระกูลพราหมณ์ได้ โดยพราหมณ์ทั้งสองสามีภรรยาเลื่อมใส นิมนต์ให้เขามาฉันภัตตาหารในเรือนทุกวัน จนกระทั่งศิษสะกุมารเริ่มโตเป็นหนุ่มอายุ 16 ปี เรียนจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์มีสติปัญญาแตกลาสสมควรจะบรรพชาเป็นสามเณรได้แล้ว ท่านจึงหาโอกาสสนทนา โดยยกเอาปัญหาจากไตรเพทซึ่งสามเณรเพิ่งจะเรียนจบมาใหม่ ๆ เป็นแนวทางในการสนทนา ซึ่งในที่สุดสามารถทำให้ศิษสะกุมารอยากจะ ออกบรรพชาได้ตามความประสงค์ ¹

ภายหลังเมื่อบรรพชาแล้ว พระสิลควเถระในฐานะพระอุปัชฌาย์ ได้สอนธรรมะเบื้องต้นจนได้บรรลุเป็นพระโสดาบันบุคคล จากนั้นได้ส่งไปเรียนธรรมวินัยจนจบพระไตรปิฎก และบรรลุธรรมเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า อบรมสั่งสอนพุทธบริษัททั้งหลายตลอดมา จนกระทั่งในที่สุดได้ทำหน้าที่เป็นสังฆปาโมกข์ กระทำคดียสังคายนา ซึ่งมีผลเป็นอย่างมากต่อการแพร่ขยายและความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบัน

2. สามเณรนิโครธ² นิโครธสามเณร เป็นพระโอรสของพระสมณราชกุมาร เกี่ยวข้องเป็นพระญาติของพระเจ้าอโศกข้างฝ่ายพระราชบิดา คราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชเข้ายึดอำนาจพระราชบิดา และได้จับสมณราชกุมารขังไว้ พระนางสุมนาเทวี ซึ่งกำลังทรงพระครรภ์ได้ปลอมองค์

1. มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปรมสันตปาสาทิกา แปล ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ นคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2514) หน้า 58 - 66

2. เรื่องเดียวกัน หน้า 71 - 78

หลบหนีไป และตลอดพระกุมารภายใต้ตนนี้โครธ และโคโนมวามิโครธะ ตามชื่อของคนที่
คนอาศัยเกิดในเวลาต่อมา

สามเนรนโครธะออกบวชในสำนักของพระมหาวรรณเถระ โคโนมวามิโครธะเป็นพระอรหันต์
ในขณะที่ปลงผมเสร็จ ซึ่งขณะนั้นเพิ่งจะมีอายุเพียง 7 ปี เขาว่าหนึ่งหลังจากที่ทำอาจารย์วัตร
และอุปัชฌาย์วัตรเสร็จ ก็หันมาจำพรรษาและถือบาศรมุงหนาสู่บ้านโคโนมวามิโครธะ ซึ่งจะต้องผ่านพระ-
ราชวังหลวงของพระเจ้าอโศกมหาราช

กล่าวกันว่าพระเจ้าอโศกมหาราช นับถือพหุเทววิทยา¹ ตามอย่างพระชนกนาถ
แต่หาได้มีความเลื่อมใสไม่ ทั้งนี้เนื่องจากโคธรงเห็นกิริยาอาการต่าง ๆ ขณะที่นิมนต์เข้าไป
ฉันในวัง ซึ่งเมื่อทอดพระเนตรแล้วก็ทรงทราบได้ว่า "นักบวชเหล่านี้ ไม่มีธรรมที่เป็นสาระใน
ภายในเลย"² จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่ง โคโนมวามิโครธะ สีสหปัญธุร โคธทอพระเนตรเห็น
นิโครธสามเนรนโครธะมีกิริยาอาการสงบเสงี่ยม สวรรวมอินทรีย์เดินผ่านไป ซึ่งพระอรธรรณดาจารย์
กล่าวพรรณนาไว้ว่า "ครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้ว ทรงรำพึงว่า ชนแม่ทั้งหมดนี้มีจิตฟุ้งซ่านมี
ส่วนเปรียบเหมือนมฤคที่วิ่งพล่านไป ส่วนทารกคนนี้ ไม่มีจิตฟุ้งซ่าน, การมองดู การเหลียวดู
การก้มและเหยียดแขนของเรอคงงามยิ่งนัก" ทรงเกิดความรักและเลื่อมใสสามเนรน ถึงครั้น
สั่งให้อำมาตย์รีบไปนิมนต์สามเนรนเข้าไปในพระราชวัง สามเนรนรับนิมนต์แล้วโคธเดินไปตาม
ปกติของคนนั่นเองและเพื่อให้สามารถมองเห็นบทบาทของสามเนรนโครธะได้ดีขึ้น จึงขอยก
ข้อความจากอรรถกถามาลงไว้ดังต่อไปนี้³

พระราชชา	ท่านทราบอาสนะที่ควรแล้ว นิมนต์นั่งเถิด
สามเนรน	(มองดูทั่วแล้วไม่เห็นภิกษุมมัสสิกรูป จึงเดินเข้าไปใกล้บัลลังก์ ซึ่งกั้นด้วย เสวคชัตตรแสดงอาการให้พระราชชาทรงรับบาตรแล้ว มุ่งตรงไปยังบัลลังก์)

-
1. เรื่องเดียวกันหน้า 70
 2. เรื่องเดียวกันหน้า 71
 3. เรื่องเดียวกันหน้า 72 - 74

- พระราช (คำริ้ว) วันนี้เอง สามเณรนี่จักเป็นเจ้าของของวราชนมเจียรนี้ ณ บัดนี้
- สามเณ (ถวยาบาตรแก่พระราชแล้ว ชนนิ่งบนบัลลังก์)
- พระราช (ไคนอมถวายอาหารทุกชนิดที่เขาเตรียมไว้เพื่อพระองค์แก่สามเณร)
- สามเณ (รับอาหารพอยังอัศภพของตนให้เป็นไปเท่านั้น เมื่อเสร็จกิจกิจ พระราช จึงตรัสถามขอธรรม และสามเณรก็ได้ตอบเป็นข้อ ๆ ดังนี้.)
- พระราช พอเณรโอวาทที่พระศาสดาทรงประทานแก่พวกพวเณรหรือ ?
- สามเณ ขอถวายพระพรมหาบพิตร อาตมภาพยอมรู้โดยเอกเทศเท่านั้น
- พระราช พอเณร ขอจงแสดงโอวาทที่พวเณรแกโยมบาง
- สามเณ ไคมหาบพิตร (จากนั้นได้กล่าวอัมปมาทวรรคในธรรมบทตามสมควร ทำนอง ให้เป็นอนุโมทนาภาคาไปควย)
- พระราช พอทรงสดับคำว่า
- "ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย"
- เท่านั้นก็รับสั่งว่า "พวเณรจงหยุดเทศนาไว้ก่อนเถิด" และเมื่อการอนุโมทนา
- เสร็จสิ้นลง
- พระราช พอเณ โยมจะถวายธรรวักต์ ¹ แก่พวเณร ๘ ที่
- สามเณ มหาบพิตร อาตมภาพจะถวายธรรวักต์เหล่านั้นแก่พระอุปัชฌาย์
- พระราช พอเณ ผู้ใดชื่อว่า เป็นอุปัชฌาย์ใดแก่คนเช่นไร
- สามเณ มหาบพิตร ผู้ที่เห็นโทษน้อย - ใหญ่ แล้วตั้งเตือนให้ระลึกได้ ชื่อว่า อุปัชฌาย์
- พระราช พอเณ โยมจะถวายภักต์ ๘ ที่ แม่อันอื่นแก่พวเณร
- สามเณ มหาบพิตร อาตมภาพจะถวายภักต์เหล่านั้นแก่พระอาจารย์
- พระราช พอเณ ผู้ใดชื่อว่า เป็นอาจารย์ใดแก่คนเช่นไร
- สามเณ ผู้ให้อันเตวาสิก และสังฆวิहारิก ตั้งอยู่ในธรรมที่ควรศึกษาในพระศาสนา
- นี้ ชื่อว่า พระอาจารย์

พระราชินี คือพระนาง โยมจะถวายภัต ๘ ที่ แม่นอกแกพอเนร
 สามเณร มหาบพิตร อาตมภาพจะถวายภัตเหล่านั้นแกภิกษุสงฆ์
 พระราชินี พอเนร ผู้ที่ใคร่ขอว่าภิกษุสงฆ์ใดแก่คนเช่นไร
 สามเณร มหาบพิตร บรรพชาและอุปสมบทของอาจารย์และอุปัชฌาย์ของอาตมภาพ
 และบรรพชาของอาตมภาพ อาตมภาพหมิ่นไต่ ภิกษุหมิ่นชื่อพระเจ้าสงฆ์
 พระราชินี ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงรับสั่งต่อไปว่า พอเนร โยมจะ
 ถวายภัต ๘ ที่ แม่นอกแกพอเนร
 สามเณร ทูลรับว่า สาธุ (รุ่งขึ้นได้นิมนต์พระภิกษุ 32 รูป เข้าไปฉันภัตตาหารในพระ-
 ราชวัง)
 พระราชินี ทรงปรารภว่าอีกว่า พรุ่งนี้ ขอนิมนต์ภิกษุอีก 32 รูป รับประทานพร้อมด้วยกัน
 ทานเถิด

โดยอุบายเช่นนี้ ได้ทรงตัดภักดีของนักบวชอื่น มีพรหมณ์และปริพาชกเป็นต้น
 ทั้ง 6 แสคนออกเสีย ได้ทรงตั้งนิตยภัตไว้สำหรับภิกษุหกแสนรูป ภายในพระราชนิเวศน์
 เพราะความเลื่อมใสในนิกายสามเณรนั่นเอง

ฝ่ายนิกายสามเณรก็ได้ทำให้พระราชินี พร้อมทั้งบริพารอยู่ในไตรสรณคมณ์
 และเบญจศีล ทำให้ผู้เลื่อมใสไม่หวั่นไหว ในที่สุดได้เป็นผู้ถวายความอุปถัมภ์พระเจ้าสงฆ์ 1 พัน
 รูป กระทำศรัทธาสังคายนา ซึ่งบางที่เรียกว่า สหัสสิกสังคีติ ชำระมลทินในพระศาสนาให้หมดสิ้น
 ไป พร้อมกับทรงรับเป็นพระภาระในการจัดส่งพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ตั้งเป็นที่รวมกัน
 คีในหมู่ชาวพุทธโดยทั่วไป

3. สมณสามเณร เป็นโอรสของพระนางสังฆมิตตราชริศาของพระเจ้าอโศก-
 มหาราช ภายหลังได้บวชเป็นภิกษุณี และเป็นหัวหน้าคณะภิกษุณี ที่ได้เดินทางไปเกาะลังกา
 เพื่อบวชสตรีชาวลังกา ตามคำอาราธนาของพระเจ้าเทวานัมปิยสีลสะ

จากหลักฐาน¹ ปรากฏว่าเธอเป็นสามเณรองค์เดียวที่ใคร่รวมคณะพระธรรมทูต
 ที่พระเจ้าอโศกส่งไปเกาะลังกาในวาระแรกตามคำของโบราณจารย์ กล่าวไว้ว่า

ในกาลนั้น โฉมพระสังฆเถระชื่อ มหินท์โคยนาม 1 พระอัญญาเถระ 1 พระอุคคิยเถระ 1 พระภัททสาเถระ 1 พระสัมพลเถระ 1 สมณสามเณร ผู้ใคร่พิณูญามิฤทธิ์มาก 1 ถัดจากอุบาลก ผู้ใดเห็นสังข์จะเป็นที่ 7 แห่งพระเถระเหล่านั้น 1 ทานมหานาคเหล่านั้นนั้นแล พักอยู่ในที่เงียบสงัด ไต่ปรึกษากันแล้วควยประการฉะนี้แล 1

การไปประคิษฐานพระพุทธานุชาในลังกาทวีปในครั้งนั้น สมณสามเณร มีบทบาทอย่างสำคัญยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นสามเณรเพียงองค์เดียวในคณะ ซึ่งในสายตาของพระเจ้าแผ่นดินลังกา ยังเห็นว่าเป็นเด็ก จะเห็นได้จากคำอาราธนาพระเถระเดินทางจากป่าไปสู่พระนคร เพื่อความสะดวกในการเป็นอยู่ เมื่อพระเถระปฏิเสธ พระราชาจึงตรัสว่า "ถ้าพระคุณจะพักอยู่ ณ ที่นี้ไซ้ ขอให้เด็กคนนี้จงไปกับข้าพเจ้าเถิด" ซึ่งพระมหินท์เถระก็ได้ทูลตอบชี้แจงให้ทราบว่าเป็นเด็กที่วานั้น แท้จริงเป็นฌรรมรรคผล รูปร่างในพระศาสนาแล้ว

ภายหลังจากพระเจ้าเทวานัมปิยสีสสะ กษัตริย์ลังกาจากไปแล้ว พระมหินท์เถระได้สั่งให้สมณสามเณรประกาศโฆณาให้ประชาชนมาฟังพระธรรมเทศนา ซึ่งกำหนดไว้ว่า ให้ได้ยินกันทั่วเกาะลังกา จากนั้นสามเณรได้เข้าจตุตถฌาน ออกจากฌานแล้วอธิษฐานจิตโฆณาประกาศเวลาฟังพระธรรมเทศนา ได้ยินกันทั่วไปทั้งเกาะลังกาถึง 3 ครั้ง จนกระทั่งพระเจ้าเทวานัมปิยสีสสะคิดว่าพระสงฆ์ทั้งนั้น ได้รับอันตราย จึงรับสั่งให้คนไปสอบถามและได้ทราบความจริงว่า เสียงที่ได้ยินนั้น คือเสียงประกาศโฆณาเจริญชวนให้ประชาชนมาฟังพระธรรมเทศนา แสดงคำสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวกันว่า เสียงประกาศของสามเณรมีผลกระทบไปถึงพรหมโลก ทำให้เหล่าเทวดามาประชุมกันเป็นอันมากและทามกลางเทพสันนิบาตนั้น พระมหินท์เถระได้แสดงสมจิตตสูตร ทำให้มวลเทพทั้งหลายบรรลุนิเวศน์มากนอบน้อมอภัยคำขี้ของคน

เหตุการณ์อีกอย่างหนึ่ง คือเวลาออกพรรษาแล้วพระเถระแสดงความประสงค์ที่จะกลับชมพู่ทวีป เพื่อไปนมัสการพระสถูปเจดีย์ แทนองค์พระพุทธเจ้า กษัตริย์ลังกาก็มีความประสงค์จะสร้างพระสถูปขึ้นมาบ้าง ขอให้พระสงฆ์ช่วยเลือกสถานที่อันเหมาะสมให้ และเมื่อพระราชาตรัสถามว่าจะได้พระธาตุมาจากไหน พระมหินท์เถระ จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าแผ่นดินลองปรึกษาสามเณรดู และในที่สุดสามเณรได้ไปเชิญพระธาตุจากพระเจ้าอโศกมหาราช

และไปทูลขอพระราชกรณียกิจ เบื้องขวาจากท้าวสักกเทวราช ณ คาวตึงสพิท ไปประดิษฐานไว้ ณ พระเจดีย์มหาธาตุ ซึ่งยังคงมีอยู่จนทุกวันนี้ที่เกาะลังกา

4. สามเณรสรณังกร¹ หลังจากพระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานเป็นปึกแผ่นในแผ่นดินลังกาแล้วประมาณพันกว่าปี พระพุทธศาสนา ก็ถูกข่มขู่จากศัตรูหลายพวก ทั้งฝรั่งชาวฮอลันดาที่นับถือศาสนาคริสต์ และชนชาวพื้นเมืองที่นับถือศาสนาพราหมณ์ทำให้พระพุทธศาสนาในลังกาเสื่อมโทรมลง ถึงขนาดไม่มีพระภิกษุสงฆ์ในเกาะลังกาเป็นเวลากว่า 30 ปี ที่มีสืบพระศาสนาศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ก็คือสามเณรทั้งหมดทั่วประเทศกว่า 500 รูป และมีสามเณรสรณังกร ผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกเป็นหัวหน้า ซึ่งขณะนั้นอายุก็กว่า 50 ปีแล้ว ก็ยังคงเป็นสามเณรอยู่ เนื่องจากไม่มีพระภิกษุที่จะทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ให้ จนกระทั่งพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ส่งสมณทูตจากประเทศไทยให้ไปสืบพระศาสนาตามคำขอของรัฐบาลลังกาในสมัยนั้น ได้ไปเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้

อนึ่ง ในการไปสืบพระศาสนาของพระอุบาลีในครั้งกระนั้น ได้มีสามเณรจากประเทศไทยไปด้วย 8 รูป และแทนหัวหน้าพระธรรมทูต คือพระอุบาลีก็ได้ประกอบพิธีอุปสมบทให้กับสามเณรจากประเทศไทยให้ชาวลังกาซึ่งว่วงเวียนการอุปสมบทมากกว่า 30 ปีได้คู่ และเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างมาก และสามเณรชาวลังกาทุกคนก็ได้บวชโดยท่านเองเดียวกัน สามเณรสรณังกร เมื่ออุปสมบทแล้วก็ได้เป็นหัวหน้าคณะ และได้รับการสถาปนาจากพระเจ้าแผ่นดินให้เป็นพระสังฆราชในที่สุด

1. มุลินธิสังเคราะห์คนเป็นโรคเรื้อน, นิพนธ์ทางเรื่องและสยามสัมพันธ์.

(พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี. 2515) หน้า 178

3. บทบาทของสามเณรในประเทศไทย

ค. ประวัติความเป็นมา

นับเป็นเรื่องค่อนข้างยากที่จะหาหลักฐานมาอ้างอิงให้กระจ่างชัดว่า สามเณรในประเทศไทยได้เกิดขึ้นเมื่อไร ทั้งนี้ เนื่องจากสามเณรมักไม่ค่อยได้รับเกียรติยกย่องในสังคมชาวพุทธในประเทศไทยตามที่กล่าวมาแล้วในตอนแรก อีกประการหนึ่ง เนื่องจากสามเณรเป็นบุพพประโยชน์ของภิกษุ ผลงานทางวรรณกรรมก็คือ การทรงคุณธรรมวิเศษใด ๆ ก็ดี มักจะปรากฏเด่นชัดเอาเมื่ออยู่ในนิทานนิยาย และมีอายุพรรษาแก่พอแล้วเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ถ้าจะวิเคราะห์กันด้วยเหตุผลแล้ว น่าจะสันนิษฐานได้ว่า สามเณรในประเทศไทยได้เกิดขึ้นพร้อมกับการประดิษฐานพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทลงในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิแล้ว ด้วยเหตุผลหลายประการดังต่อไปนี้

1) การประดิษฐาน คือการวางรากฐานพระพุทธศาสนาลงในประเทศไทยก็ความสมบูรณ์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้มีการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรผู้เลื่อมใสศรัทธา จากประเทศนั้น ๆ เป็นหลักประกันเอาไว้ก่อน

2) โศภนประสงค¹ สามเณรย่อมมีภาระหน้าที่ในการอุปฐากรักษา รั้งใช้พระภิกษุเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงสมณเพศตามแบบอย่างของภิกษุในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งเคร่งครัดสีกขาทวินัย จนขั้นแม้แต่จะดื่ม จะฉัน ก็ต้องมีคนคอยประเคน จึงเมื่อมีการอุปสมบทภิกษุ ก็จะต้องมีการบรรพชาเป็นสามเณรคู่กันไปด้วย

3) กุลบุตรในวัย 7 ปี ถึง 20 ปีนั้น นับว่าเป็นวัยที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ การให้บุคคลในวัยนี้ได้เข้ามาบรรพชาเป็นสามเณรเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จึงเท่ากับเป็นการวางรากฐานความรู้ ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี จะเห็นได้จากภาพที่พระสังฆเถระผู้ใหญ่ของไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบันล้วนแต่เคยได้บวชเรียนพระธรรมวินัยมาแต่เยาว์ วัย ในฐานะสามเณรมาก่อนเกือบทั้งสิ้น²

1. ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับสามเณรไว้เป็นอุปฐากรักษาได้ไม่เกิน 1 รูป (วิธานนิพนธ์ หน้า 14)

2. ดูประวัติสมเด็จพระสังฆราช (วิธานนิพนธ์ หน้า 60 - 61)

4) ความเจริญของพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย และลพบุรี ถึงกับมีพระสงฆ์สามารถแต่งบาลีปกรณ์ หรือคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีได้อย่างยอดเยี่ยม¹ ซึ่งความงามของภาษาก็คือ ความละเอียดลึกซึ้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่นำมาอ้างอิงก็คือนอกจากอักษรสมัยไทยลพบุรี และขอมที่ใ้จารจารึกวรรณกรรมต่าง ๆ ลงในใบลานก็คือนั่นแหละชวนให้คิดว่า การศึกษาของท่านเหล่านั้นน่าจะเริ่มคืบมาแต่ครั้งยังเป็นสามเณรแน่นอน

5) ประวัติศาสตร์ได้ชี้ชัดว่า ในการประดิษฐาน หรือฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศใด ๆ มักจะมีกลุ่มครูวัยต่าง ๆ ของประเทศนั้นเข้ามาขอพรบรพชาอุปสมบทด้วยเป็นจำนวนมากเสมออย่างเช่นคราวที่พระอุบาลีเถระและคณะไปฟื้นฟูกิจการพระพุทธศาสนาในลังกา ในปี พ.ศ. 2295 เพียงเวลา 3 ปีก็ได้ให้อุปสมบทภิกษุถึง 700 รูป สามเณรถึง 3,000 รูป² เป็นต้น

อนึ่ง ประเทศไทยรับเอาพระพุทธศาสนาแบบอย่างของลังกา ซึ่งยังมีนิยมการบรพชาเป็นสามเณรมาก คตินิยมนี้ น่าจะคิดตามเข้ามาด้วย

6) วิธีการบรพชาเป็นสามเณร เป็นวิธีการง่าย ๆ ไม่ต้องการจำนวนสงฆ์ที่จะต้องเขามารวมรับรู้อย่างเป็นพิธีการที่เรียกว่า สังฆกรรม อย่างการอุปสมบทเป็นภิกษุ นอกเหนือไปจากเหตุผลเหล่านั้นแล้ว การที่มีสามเณรปรากฏให้เห็นเป็นประจำชุกชานอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจากตัวเลขตามรายงานของกรมการศาสนาประจำปี 2521 ปรากฏว่ามีสามเณรทั่วประเทศถึง 103,425 รูป เทียบกับจำนวนพระภิกษุทั่วประเทศจำนวน 225,611 รูป³ ย่อมแสดงถึงความนิยมของคนไทยที่สืบทอดกันมาแต่โบราณโดยไม่ขาดสาย ยิ่งไปกว่านั้น ยังปรากฏว่า วัดหรือสำนักสงฆ์บางแห่งได้จัดตั้งเป็นสำนักเรียนรับเฉพาะ

1. กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, ประวัติพุทธศาสนาในสยาม. พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2521) หน้า 15
2. มุลนิธิสังเคราะห์คนเป็นโรคเรื้อน นิพนธ์ทางเรื่อง และสยามปัสัฒยา. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), 2515) หน้า 189
3. กรมการศาสนา, สังคม 21 รายงานการศาสนาและวัฒนธรรม ประจำปี 2521. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2522) หน้า 11

สามเณรเข้าศึกษา¹ หรือบางแห่งก็จัดให้มีการบรรพชาเป็นสามเณรในภาคฤดูร้อนนับจำนวน ร้อย เพื่อให้ความรู้นั้นพื้นฐานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนในระหว่างปิดภาคการศึกษา

จึงสรุปได้ว่า สามเณรในประเทศไทยได้มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ตั้งแต่ วาระแรกที่รับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย ความนิยมของคนไทยที่ต้องการจะให้บุตร หลานได้รับการศึกษาอบรมได้กลายเป็นประเพณี "การบวชเรียน" มาแต่โบราณ โดยมีวัดเป็น ศูนย์กลางการศึกษาและวัฒนธรรมของชาติมาโดยตลอด ในปัจจุบันถึงแม้ว่าการศึกษาในระบบ โรงเรียนจะแยกตัวเองออกมาจากวัด จากพระสงฆ์ แต่ก็ยังอาศัยที่ของวัด ชื่อของวัดให้เป็น ที่ตั้งและเป็นชื่อของโรงเรียนอยู่ส่วนมาก และในด้านการจัดระเบียบศึกษาในโรงเรียน พระสงฆ์ ก็ยังคงมีบทบาทในฐานะผู้ให้การอบรมสั่งสอนอยู่² แมหากจะมีความสำคัญลดน้อยลงไปบ้าง นั้นเป็นเพราะระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ขาดการส่งเสริมและพัฒนาในแนวที่จะเอื้อประโยชน์ ต่อการจัดการศึกษาของชาติในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม วัดก็ยังคงเป็นศูนย์กลางการศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่เปิดโอกาส สำหรับเยาวชนส่วนหนึ่งที่จะแสวงหาความก้าวหน้าทางการศึกษา ปิดคือประเพณีการบวชเรียน ในฐานะสามเณรบรรพชาญเณรในพระพุทธศาสนา และมีบทบาทต่อประเทศชาติ และพระ ศาสนาคลออกมา

ข. บทบาทของสามเณรต่อความมั่นคงของพระศาสนา

การกล่าวถึงบทบาทของสามเณรที่มีต่อความมั่นคงของพระศาสนาในประเทศไทยอาจ ประมวลเป็นข้อ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1) สามเณรในฐานะเป็นบุพพประโยชน์ของภิกษุ ในประเด็นนี้มีความหมายเป็น 2 ประการ ประการแรกหมายถึงการบรรพชาเป็นบุพพกิจของการอุปสมบท ผู้ที่จะอุปสมบทเป็น ภิกษุ ถึงจะมีคุณสมบัติครบถ้วนอย่างไร ก็จำต้องผ่านการบรรพชาเป็นสามเณรเสียก่อนเสมอไป อีกประการหนึ่ง หมายความว่า บรรดาพระภิกษุ หรือพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ในวงการคณะสงฆ์

1. เรื่องเดียวกัน หน้า 274

2. เรื่องเดียวกัน หน้า 275 - 283

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะบรรพชาเป็นสามเณรมาก่อนทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น สมเด็จพระสังฆราช กิตติโสภโณมหาเถระ ทรงบรรพชา และสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค แต่ครั้งยังเป็นสามเณร¹ เป็นต้น

2) การศึกษาพระธรรมวินัย การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยที่ทางการคณะสงฆ์จัดขึ้น ที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น มีอยู่ 2 แผนก คือแผนกนักธรรมและบาลี สามเณรสามารถสอบได้นักธรรมชั้นเอก ซึ่งถือว่าเป็นชั้นสูงสุดในแผนกนักธรรม มีความรู้ในทางพระธรรมวินัยจัดอยู่ในชั้นเถรภูมิ ในแผนกบาลี ซึ่งมีตั้งแต่เปรียญ 3 ถึงเปรียญ 9 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของปริยัติศึกษาฝ่ายบาลี นับตั้งแต่เปลี่ยนวิธีการสอบมาเป็นข้อเขียน ปรากฏว่ามีสามเณรสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคถึง 11 รูป²

3) การเผยแพร่ธรรมะ คำสอน แม้ว่าสามเณรจะไม่มีโอกาสได้รับนิมนต์ให้ไปเทศน์หรือปาฐกถาธรรมอย่างเป็นทางการเหมือนพระภิกษุ แต่โอกาสที่จะแปลพระไตรปิฎก อรรถกถา แดงหนังสือคำขวัญ หรือเขียนบทความทางวิชาการ ก็ไม่มีการบังคับห้ามสำหรับในต่างจังหวัด ซึ่งประชาชนยังให้ความเคารพนับถือแก่พระภิกษุสามเณรเป็นอย่างมากนั้น สามเณรที่สอบได้เปรียญธรรม มีความรู้ความสามารถมักจะถูกนิมนต์ให้ไปพูด หรือปาฐกถาธรรมอยู่เสมอ

4) การรับผิดชอบต่องิจการพระศาสนาในฐานะบรรพชิต เนื่องจากการครองเพศของสามเณรคล้ายคลึงกับพระภิกษุ ถึงแม้ว่าศีลสิกขาบทจะน้อยกว่า แต่ก็มักจะถูกมองในฐานะเป็นสมณะ หรือบรรพชิตในพระพุทธศาสนาเท่าเทียมกัน อย่างที่ทางราชการคณะสงฆ์ได้พิจารณาว่า กิจธุระสามเณร⁴ อย่างเป็นอยู่ในปัจจุบัน สามเณรจึงต้องสำรวมระวังในสิกขาบท และอาจารย์บางประการของพระภิกษุ เพื่อป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดแก่วงการพระศาสนา

1. แมน ศิวพถกน, สมเด็จพระสังฆราชไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, 2515) หน้า 381

2. ดู ภาคผนวก ง.

3. สัมภาษณ์พระครูมงคลสารนิเทศน์ (น้อย น้อยน้ำเที่ยง) เจ้าอาวาสวัดกลางเมืองเก่า ขอนแก่น 20 ตุลาคม 2522

4. คำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องห้ามภิกษุสามเณรเรียนวิชาชีพ แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่มที่ 66 หน้า 7

เป็นการส่วนรวม อีกโศกหนึ่งควย

ค. เกียรติประวัติของสามเณร

เป็นที่ทราบกันดีว่า พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ถือเป็นพระราชภาระในการที่จะบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญทุกวิถีทาง จึงมักปรากฏว่าบางรัชกาลโปรดให้ชำระพระไตรปิฎก บางรัชกาลพระองค์หาทางกำจัดคัลลขีในพระพุทธศาสนา บางรัชกาลเน้นในด้านการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม บางรัชกาลก็อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรควย การยกย่องให้เกียรติแก่ภิกษุสามเณรผู้ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติศาสนา บางรัชกาลก็ผนวชศึกษาพระธรรมวินัยจนแตกฉาน บางรัชกาลทรงประกอบพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพระศาสนาในหลาย ๆ ด้านไปพร้อมกัน ยิ่งกว่านั้นยังโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการประชาชนโคช่วยกันบำรุงส่งเสริมพระภิกษุ สามเณร วัดวาอาราม ปูชนียสถาน ตลอดจนการดำรงคนอยู่ในศีลธรรม จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนั้น ได้มีสามเณรในประเทศไทยได้สร้างเกียรติประวัติเอาไว้ ปรากฏเป็นหลักฐานยืนยันหลายกรณี ดังต่อไปนี้

พ.ศ. 2295 ในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้คณะสงฆ์ไทยไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปตามคำขอของกษัตริย์ลังกา มีทั้งหมด 25 รูป ในจำนวนพระธรรมทูต 25 รูปนั้นปรากฏว่ามีสามเณรอยู่ 7 รูป และเมื่อไปถึงลังกาแล้ว พระอู่บาลีเถระได้ให้อุปสมบท แก่สามเณรจากประเทศไทย ต่อหน้าพุทธศาสนิกชนชาวลังกา เป็นการปลุกฝังศรัทธาแก่ชาวลังกา ซึ่งได้วางเว้นจากการอุปสมบทมานาน

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 9 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงสอบเปรียญ 9 ประโยคได้ตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร และได้ลาสิกขาไปภายหลัง ไค้กลับมาอุปสมบทอีก ในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงสอบได้อีก 9 ประโยค จนมีคุณเรียกว่า พระมหาสา ปุสฺสเทโว 1 เปรียญ 18 ประโยค.

1. แมน ศิวพฤษ; สมเด็จพระสังฆราชไทย สมัยรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 1

(กรุงเทพฯ พิมพ์หน้านคร : โรงพิมพ์ธรรมปริณิณาการ, 2515) หน้า 264 - 269

พ.ศ. 2451 สมเด็จพระสังฆราช (ปลต กิตฺติโสภโณ) สอบได้เปรียญ 9 ประโยค ตั้งแต่ยังเป็นสามเณร สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงโปรดปรานมาก ถึงกับทรงปรบพระหัตถ์และทรงเข้าประคอง ยิ่งกว่านั้นยังทรงจัดให้รดน้ำเชาชนวนหน้าส่งถึงพระอาราม

ต่อมาทรงอุปถัมภ์จัดการให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง ซึ่งเกิดเป็นธรรมเนียมมาจนถึงปัจจุบันว่า สามเณรรูปใดสอบได้เปรียญ 9 ประโยค ทรงรับสามเณรรูปนั้นไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้เขาอุปสมบทเป็นนาคหลวงเป็นกรณีพิเศษ

พ.ศ. 2469 ทางราชการคณะสงฆ์ได้กำหนดวิธีการสอบขึ้นใหม่ โดยใช้วิธีสอบข้อเขียนแทนการแปลคเวียงปากเปล่า นับเวลาถึง พ.ศ. 2521 เป็นเวลานานถึง 52 ปี มีผู้สอบได้เปรียญ 9 เพียง 296 รูป¹ ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่น้อยมาก และในจำนวนนี้มีสามเณรอยู่ 11 รูป นับว่าเป็นการสร้างเกียรติประวัติให้แก่วงการสามเณรเป็นอย่างดี

ภายหลัง พ.ศ. 2488 พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลต่อมาทรงโปรดให้ยกเลิกการเข้ารับพระราชทานพัดยศเปรียญประกาศนียบัตร และไครจิวรแก่พระภิกษุสามเณรเปรียญ เนื่องจากพระราชภารกิจมีมาก แต่ก็ยังทรงโปรดให้ภิกษุสามเณรเปรียญ 6 และเปรียญ 9 เข้ารับพระราชทานพัดยศเปรียญ ประกาศนียบัตร และไครจิวร จากพระหัตถ์ภายในพระบรมมหาราชวังมาจนกระทั่งปัจจุบัน ในปีที่หนึ่ง ๆ จะปรากฏว่ามีสามเณรเข้ารับพระราชทานพัดยศเปรียญประกาศนียบัตร และไครจิวรจำนวนมากเช่นเดียวกัน

ข. บทบาทของสามเณรคอสังคม

ในสมัยพุทธกาล และหลังพุทธกาลเล็กน้อย ภาระหน้าที่ของสามเณรในลักษณะที่เด่นเป็นการเฉพาะคอสังคมาภายนอก ไม่ปรากฏชัดเจนนัก ส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะที่สังคมมีผลพลอยได้จากบทบาทของสามเณร ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้

1. ภาควิชาคณนวก ค.

1) เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน กรณีตัวอย่างได้แก่ สามเณรนวนวาลีศิสสะ ที่ลี้ภัย
 หนีไปอยู่ป่าเพียงลำพัง และเผลอกลายเป็นที่พึ่ง เป็นนามบุญของประชาชนในละแวกที่สามเณรไป
 อยู่ ซึ่งประชาชนได้ถือเอาสามเณรเป็นที่พึ่ง และสัญญาว่าจะประพาศคนเป็นคนที่ ค้ำรงตนอยู่ใน
 ศีลธรรมตลอดไป ตราบเท่าที่สามเณรยังอยู่ที่นั่นต่อไป ทำให้สังคมของชาวบ้านเป็นนอบายความ
 สงบสุข

2) ช่วยลบล้างบาปอกุศลกรรม นอกจากการเข้ามาบรรพชา อยู่ในเพศ
 บรรพชิต เว้นจากการเบียดเบียนตนและผู้อื่นแล้ว ยังปรากฏว่าสามเณรบางองค์ได้มีบทบาท
 ในด้านทรงคุณธรรม สามารถทำให้ใจจำนวนมากกลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดี ขอบรรพชาอุปสมบท
 ในพระพุทธศาสนา นอกจากจะถือว่า ทำให้คนชั่วกลายเป็นคนดีเป็นจำนวนมากแล้ว อาชญากรรม
 โจรกรรม ที่สร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน ที่เกิดจากการกระทำของพวกเขาใจก็พลอยระงับหมด
 สิ้นไปด้วย

3) สร้างเกียรติให้แก่ประเทศ กษัตริย์มหाराชฌยัิงใหญ่ อยู่ในประวัติศาสตร์ของ
 มนุษยชาตินั้น โลกต้องยอมยกให้ พระเจ้าอโศกมหาราชในฐานะผู้สร้างสันติสุขด้วยธรรมานภาพ
 ทำให้โลกไคร้จักพระพุทธศาสนา นำสันติสุขภายใต้กฎเกณฑ์แห่งศีลธรรม มาสู่สังคมมนุษย์เกือบ
 ครึ่งคอนโลก ทั่วโลกรู้จักพระพุทธศาสนา รู้จักประเทศอินเดีย และพระเจ้าอโศกมหาราช
 กษัตริย์ยัิงใหญ่ในประวัติศาสตร์ แต่จะมีใครสักกี่คนที่รู้จักนัคราชสามเณร บรรพชิตอายุ 7 ขวบ
 ผู้ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชกลับพระทัยมานับถือพระพุทธศาสนา เพียงด้วยการสำรวมอินทรีย์
 ซึ่งเป็นปกติวิสัยของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา

อนึ่ง ประเทศศรีลังกา เมืองพระพุทธศาสนาอีกแห่งหนึ่งของโลก จะต้งนึกถึง
 สามเณรสรณังกร ด้วยความรู้สึกเคารวะและบูชาตลอดไป ตราบเท่าที่พระพุทธศาสนายังมี
 อิทธิพลต่อความสงบสุข ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในประเทศนั้นอยู่

สำหรับประเทศไทยนั้น ปัจจุบันเรากำลังเผชิญกับปัญหามากมายหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาเยาวชน จนมีผู้คิดทวงใจว่า ถ้าทุกอย่างยังอยู่ในลักษณะเช่นปัจจุบันนี้ สังคม
 ไทยจะไปไม่รอด

แต่อาจจะหยิบยกเอา "ประเพณีการบวชเรียน" หรือการบรรพชาเป็นสามเณร ขึ้นมาวิเคราะห์ และฟื้นฟูให้มีความหมายในทางปฏิบัติจะเห็นได้ว่า การบรรพชาเป็นสามเณร หรือภาวะความเป็นสามเณรในปัจจุบันมีผลต่อสังคมอยู่หลายประการ คือ

1. ปัญหาทางการศึกษา จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยประสบกับปัญหาในการจัดการศึกษาอยู่หลายด้าน เช่น การขาดแคลนสถานศึกษา ปัญหาการขาดแคลนครู อาจารย์ ปัญหาความประพฤติของเยาวชนในสถานศึกษา เป็นต้น การที่เยาวชนส่วนหนึ่งหันมาเข้าบรรพชาในพระพุทธศาสนา ก็เท่ากับเป็นการลดภาระปัญหาค้นนี้ในตัว ยิ่งกว่านั้น ปัญหาเยาวชนดังที่ปรากฏอยู่ในสถานศึกษาต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่น ปัญหายาเสพติด การแต่งกายไม่ถูกระเบียบ การขาดความเคารพครูอาจารย์ การทะเลาะวิวาท เป็นต้น ในสังคมของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา ย่อมไม่มี ญปกรรองที่ให้ลูกบวชเรียนนั้นเป็นอันเบาใจ - วางใจได้ในเรื่องปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมา

2. ปัญหาทางเศรษฐกิจ ถ้าจะถือว่า การไปบรรพชาเป็นสามเณรของเยาวชน เป็นการสูญเสียแรงงานของชาติ¹ แต่ตามข้อเท็จจริงนั้น เด็กวัยระหว่าง 7 ปีถึง 20 ปี ซึ่งเป็นวัยที่จะบรรพชาเป็นสามเณรได้ตามพุทธบัญญัติ นั้น กำลังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน ซึ่งการเอาแรงงานเด็กนั้นจะมีอยู่เฉพาะในกมลประเทศด้อยพัฒนาเท่านั้น อีกประการหนึ่ง การบวชเป็นสามเณรนั้น เด็กชายวัยนั้นก็ยังมีวุฒิไหญ่บวชของสารวมระวัง เป็นการช่วยลดภาระปัญหาเกี่ยวกับเครื่องอุปโภค บริโภคอยู่แล้ว เช่น ปัญหาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม สามเณรก็มีเพียงสบงจีวร ซึ่งมีแบบและสีล้นอยู่อย่างนั้นเป็นเวลากว่า 2,000 ปี ไม่มีการเปลี่ยนแปลง การบริโภคขบฉันก็เพียงวันละ 2 มื้อ ซึ่งถือว่า เป็นการประหยัดลดภาระปัญหาเรื่องความฟุ่มเฟือยอยู่แล้ว โดยปริยาย.

1. เสถียร วิชัยลักษณ์, ร.ศ.ท., ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 103 เรื่อง การควบคุมแรงงาน. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิติเวช, 2516) หน้า 15

3. ปัญหาทางจริยธรรม เช่น การประพฤติไม่เหมาะสมกับสภาพนักเรียน หรือด้วยปัญหาอาชญากรรม การมีส่วนร่วมเพื่อการโจรกรรม การก่อความวุ่นวายในที่สาธารณะ การมีส่วนร่วมในสถานที่เร่ร่อน ซึ่งกำลังระบาคหนักในหมู่เยาวชนในปัจจุบัน จะไม่มีในสังคมของบรรพชน โดยเฉพาะสามเณร ซึ่งมีวัยเดียวกับเยาวชนในสถานศึกษาระดับมัธยม และอาชีวศึกษาของทางโลก

4. ปัญหาการปกครอง สามเณรมีศีลสิกขาบทและอาจารย์เป็นขอบังคับ ทำให้ต้องตั้งวาระวังอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อรักษาศรัทธาของประชาชน ผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุง ประกอบกับมีอุปนิสัยอาจารย์คอยควบคุมอย่างใกล้ชิด ภาระหน้าที่ต่อกันที่เรียกว่า อุปนิสัยวัตรก็คือ อาจารย์วัตรก็คือ ทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม ลดช่องว่างระหว่างวัย เกิดความสำนึกในหน้าที่ที่จะพึงมีต่อกันยอมรับสภาพความเป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นการก้าวร้าวหน้าที่การอภิปรายโจมตี ขับไล่ พระอุปถัมภ์ อาจารย์ ในลักษณะของคนที่ขาดความเคารพนับถือกัน จึงไม่มีในสังคมของสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามเณร

ข้ออีกประการหนึ่งของการบวชเรียน หรือการบรรพชาเป็นสามเณรก็คือ ใ้เป็นสื่อทำให้พ่อแม่และญาติพี่น้อง เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทำนองเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช โปรดให้พระราชโอรส พระราชธิดาผนวช ก็โดยหวังความเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา อนึ่งนับเป็นคตินิยมของคนไทยมาแต่โบราณ ที่ให้ลูกหลานบวชเรียนเพื่อที่ตนเองจะได้เห็นชายผ้าเหลืองเป็นความสุขใจของพ่อแม่ ที่ได้เห็นลูกของตนครองเพศเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา แม้แต่จะเป็นการบวชชั่วคราวระยะเวลาเพียงไม่กี่วัน ผู้บวชยอมไ้กุศลสามารถจะแบ่งอุทิศให้คนที่ตายไปแล้วได้ จนเกิดเป็นธรรมเนียมนิยม "การบวชจูง" หรือ "บวชหน้าไฟ" ดังที่เห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน

5. ในการพัฒนาสังคม ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในชนบทซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมอยู่นั้น พระสงฆ์สามเณรจะมีบทบาทในฐานะเป็นผู้นำ เป็นที่ปรึกษาในการพัฒนาหมู่บ้านภายในวัดนั่นเอง สามเณรนอกจากจะทำหน้าที่อุปัฏฐากรับใช้พระภิกษุแล้ว การพัฒนาวัด การปักกวาด ถางหญ้า ทำความสะอาดบริเวณก็เป็นหน้าที่โดยตรงของสามเณร เพราะพระภิกษุมีศีลสิกขาบทห้ามตัดต้นไม้คายหญ้า¹

1. "ภิกษุพรากของเขี้ยวซึ่งเกิดอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่คงปรมาจิตคือ" (ภุคตามวรรคสิกขาบทที่ 1 : นวโกวาท)

และลูกชายคนอื่น ๆ ซึ่งทำให้เกิดความไม่สะดวกโดยประการทั้งปวง

ควยเทศน์ ถ้าจะว่ากันไม่ สามเณรก็คือ แรงงานในพระศาสนาที่จะช่วยพัฒนาทั้งบ้านและวัด ให้เจริญก้าวหน้า ในสังคมของนักบวช สามเณรก็มีภาระหน้าที่ของตนเองในฐานะศาสนทายาทจะสืบพระศาสนาในอนาคต จึงต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยให้แตกฉาน หน้าที่ภูมิธูกรักกับโซนนอื่น คือพระภิกษุสงฆ์ทั่วไปที่ได้รับเกียรติเป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงยิ่ง ในสังคมชาวพุทธ และในที่สุดสามเณรต้องรับผิดชอบต่องิจการพระศาสนารวมกับพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า เพื่อความคงมั่นของพระพุทธศาสนาเป็นการส่วนรวม

ดังนั้น โดยบทบาทและหน้าที่ สามเณรจึงนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นยิ่งต่อพระพุทธศาสนาและสังคม หากสามเณรเสียแล้วกิจการพระศาสนาน่าจะ ต้องประสบกับภาวะวิกฤตและความเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก แต่ก็น่าประหลาดที่สังคมมิได้ให้เกียรติยกย่องสามเณรเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่โลกก็มี "ปีเด็กสากล" ประเทศไทยก็มี "วันเด็กแห่งชาติ" ที่จัดให้มีการเฉลิมฉลอง ทำนองให้เกียรติยกย่องและให้ความสำคัญกับเด็กทุกคน สามเณรนั้น โดยวัยแล้วก็เป็นเด็กเช่นเดียวกับเด็กอื่น ๆ ทั่วโลก แต่สังคมไทยกลับมองข้าม พระสงฆ์เองก็เห็นสามเณรเป็นเพียงอนุปลัมบัน ซึ่งมีค่าเพียงเป็นเด็กรับใช้และจะต้องพึ่งพาอาศัยพระสงฆ์เป็นอยู่ทางราชการ หรือแม้แต่องค์การที่มิหนำซ้ำเกี่ยวข้องกับเขาวงกตก็ไม่เคยมีใครพูดถึง เสมือนหนึ่งสามเณร - บรรพชิตผู้เยาว์ในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนเกินของสังคมที่ถูกลืม.

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย